

Peter Švorc

Štrbské vizitácie a ich aktéri

*Od Tolerančného
patentu po prvú
svetovú vojnu*

UNIVERSUM

*Štrbské vizitácie
a ich aktéri*

*Od Tolerančného patentu
po prvú svetovú vojnu*

*Knihu venujem mojej mame,
ktorá stála pri jej zrode.*

Peter Švorc

*Štrbské vizitácie
a ich aktéri*

*Od Tolerančného patentu
po prvú svetovú vojnu*

UNIVERSUM

2 0 1 6

Peter Švorc

Štrbské vizitácie a ich aktéri.

Od Tolerančného patentu po prvú svetovú vojnu

Vydanie knihy podporili:

Cirkevný zbor Evanjelickej cirkvi a. v. na Slovensku Štrba

Manželia Katarína a Stanislav Majerovci

Obecný úrad Štrba

OZEX, s. r. o., Prešov

Poľnohospodárske družstvo Štrba

Recenzenti:

PhDr. Eva Kowalská, DrSc. (Historický ústav Slovenskej akadémie vied v Bratislave)

PhDr. Zuzana Kollárová, PhD. (Štátny archív v Prešove, pracovisko Archív Poprad)

Obálka a imaginárny portrét Ondreja Markušovského:

PaedDr. Stanislav Šalko

Na obálke:

Pohľad na Štrbu na začiatku 20. storočia (archív rodiny Petra Švorca st.);

pečať biskupa Preddunajského dištriktu Michala Kováča-Martiniho

v štrbskej matrike sobášených (1824) – Štátny archív v Žiline so sídlom v Bytči

Publikácia vyšla ako súčasť riešenia grantovej úlohy APVV-15-0036

Východné Slovensko v 19. a 20. storočí vo vzťahu centra a periferie

© Text Peter Švorc

© UNIVERSUM-EU, s. r. o., Javorinská 26, 080 01 Prešov

(www.universum-eu.sk)

ISBN 978-80-89046-95-9

OBSAH

Na začiatok	7
Pred Tolerančným patentom	11
Jozef Fornet – prvý potolerančný farár v Štrbe	31
Ondrej Markušovský a jeho doba	81
Ján Droppa – farár i revolucionár	115
Cyril Bodický – štrbský farár v rokoch 1888 – 1898	171
Miloš Kišš – nový štrbský farár na prelome storočí	187
Cyril Harman – farár v Štrbe na prelome dvoch „vekov“	195
Summary	229
Pramene a literatúra	233

Na začiatok

Pečat Štrby

Vizitácia je jednou z foriem kontroly farskej, resp. duchovnej správy, usku-
točňovaná spravidla biskupom. Rímskokatolícka cirkev ju začala robiť po
Tridentskom koncile, ktorý sa konal v rokoch 1545 – 1563, a jej cieľom bolo sledo-
vať stav a život vo farnostiach, aby zistila, do akej miery jednotlivé farnosti pod-
ľahli reformácii, resp. do akej miery jej odolávali. Zaujímalo ju, koľko bolo farníkov,
kto bol v zbere kňazom, učiteľom, aký mala farnosť majetok, kostol, ale aj koľko
veriacich ostalo mimo rímskokatolíckeho cirkevného zboru. Vďaka premyslenému
súboru otázok, na ktoré museli miestni farári dať podrobnú odpoveď, sa zachovali
vzácné zápisnice – protokoly, z ktorých sa dozvedáme množstvo informácií nielen
o samotnom cirkevnom zbere, ale aj o živote celej dediny. Kanonické vizitácie však
nesledovali len rímskokatolícku farnosť, ale zahrňali do svojej pozornosti aj pro-
testantské, ktoré sa v čase protireformácie výrazne oslabili, mnohé z nich aj zanikli
prechodom veriacich k rímskokatolíckemu náboženstvu a v podstate tak ako celá
evanjelická cirkev, aj jej jednotlivé zbory len živorili v diskriminačných protirefor-
mačných podmienkach habsburskej monarchie.

Po prijatí Tolerančného patentu v roku 1781, ktorý po dlhom období protirefor-
mácie a prenasledovania protestantov otváral priestor pre zrovnoprávnenie evan-
jelickej cirkvi s katolíckou, sa začal proces obnovy, resp. oživenia evanjelických zbo-
rov v celom Uhorsku, vrátane cirkevných zborov v hornom Liptove. Navonok sa to
prejavilo nielen rastom početnosti veriacich, ale aj stavbou nových, tolerančných
chrámov, nadobúdaním majetku a posilňovaním pozícií evanjelickej cirkvi.

Celý tento proces vieme vcelku pomerne dobre identifikovať na základe vyš-
šie spomínaných vizitácií, ktoré prestali byť v 19. storočí doménou rímskokatolíc-
kej cirkvi, ktorá v predchádzajúcom 18. storočí protestantom upierala toto právo.
V 19. storočí sa vizitácie protestantských superintendentov stali súčasťou cirkev-
ného života i cirkevnej správy Evanjelickej cirkvi a. v. v Uhorsku.

Jedným z evanjelických zborov, ktoré je možné sledovať v ich vývoji, je zbor
evanjelickej cirkvi a. v. v Štrbe, a to od konca 18. storočia, od prijatia Tolerančného
patentu, v podstate až do súčasnosti. Je to vďaka jednak usilovnosti, zodpoved-
nosti, ale aj patričnej vzdelanosti evanjelických kňazov, ktorí pôsobili v Štrbe od
konca 18. storočia a starostlivo viedli záznamy o živote svojho zboru, robili zápis-
nice z bežných i výročných konventov, dôsledne viedli matriky narodených, sobá-
šených i zomretých a celú túto cirkevnú agendu aj chránili pred poškodením či strato-
u, čo sa v mnohých farnostiach neraz aj stávalo.

Vizitačné zápisy prepisovali do knihy protokolov, aby sa nestratili jednotlivé
listy, na ktorých boli zápisy urobené, tak mohol byť vizitačný zápis úplný aj po dl-
hých rokoch. Okrem toho, farár i veriaci sa k nemu neraz vracali, aby si pripomenuli
úlohy, ktoré zboru vyplývali zo záverov vizitujúceho biskupa.

Knih Štrbské vizitácie a ich aktéri. *Od Tolerančného patentu po prvú svetovú vojnu*
nie je knihou len o štrbskom evanjelickom zbere a jeho farároch, ako by sa snád na
prvý pohľad aj zdalo. Je to príbeh evanjelickej cirkvi a vzťahu jej ústredných inšti-
túcií (biskupských i seniorátnych úradov, reprezentovaných superintendentmi či
seniormi) k jednotlivým zborom jestvujúcim na okraji dištriktu či mimo centra kra-
jiny, v tomto prípade k štrbskému, a dopadu ich rozhodnutí na život týchto zborov.

Ale je to aj naopak. Aj zbory na periférii krajiny či dištriktu zasahovali do fungovania a smerovania najvyšších cirkevných inštitúcií. Pravda, nie vždy a nie vždy rovnako. Ich vplyv sa najviac prejavil pri voľbách vyšších a najvyšších cirkevných funkcionárov – duchovných i laických (cirkevných dozorcov), ale aj vďaka osobnostiam pôsobiacim v tom-ktorom zbere.

Bolo to najmä zásluhou kňazov, ktorých „hlas“ presiahol hranice zboru či dedinského chotára, ba aj hranice seniorátu, že sa do úvahy brali záujmy radových farníkov. V Štrbe bolo od konca 18. storočia do prvej svetovej vojny niekoľko takýchto farárov. Patrili k nim prvý potolerančný farár Jozef Fornet, príslušník štúrovskej generácie Ján Droppa, ale aj jeho nástupca Cyril Bodický či posledný v tomto období Cyril Harman.

No boli to aj hlasy obyčajných veriacich, ktorí si zastali svoje presvedčenie a odmietli im cudzie. Bolo to napríklad pri rozhodnutí, či sa v zbere bude používať starý a tradičný *Tranoscius*, alebo nový *Zpěvník* z roku 1842, pri podpore alebo odmietnutí Cisárskeho patentu z roku 1859, pri požiadavke viesť bohoslužby v ich rodnom jazyku, pri odmietnutí spojenia luteránskej a kalvínskej cirkvi v Uhorsku, čo by v prípade ich zlúčenia ohrozovalo v evanjelickej cirkvi slovenskú národnú identitu. No boli to aj mnohé ďalšie udalosti, pri ktorých sa ukázalo, že vzťah centra a periférie bol dynamický aj v príbehu štrbského evanjelického zboru, Evanjelickej cirkvi a. v. v Uhorsku a slovenského národného spoločenstva i samotného habsburského cisárstva.

V knihe *Štrbské vizitácie a ich aktéri...* sa vliali osudy celých generácií Štrbänov a ich súputníkov do jedného príbehu – niekde celistvejšieho, inde zas torzovitého, takého, ako ho bolo možné vyskladať zo zachovaných písomných i obrazových materiálov. Tie autorovi, okrem dlhoročného výskumu, pomohli poskladať a rozšífrovať ich ukryté významy desiatky ľudí. Na prvom mieste by som spomenul mojich rodičov: otca, ktorý nestihol napísať dejiny štrbského zboru, lebo odišiel priskoro, no zanechal bohatú zbierku materiálov, a mamu, ktorá s obrovským zanietením iniciovala odborné spracovanie archívu štrbského evanjelického cirkevného zboru a mňa upozornila na vzácne doklady z jeho histórie. Potom to boli štrbskí evanjelici, najmä zborový kurátor Pavol Sokol, ktorý pripravoval miestne zborové archívne materiály pre moje štúdium či popisoval vo veži ťažko prístupné zvony; archivári v jednotlivých archívoch, v ktorých som hľadal stopy o živote Štrbänov, najmä Jana Kurucárová v Bytči, František Žifčák v Levoči, Dávid Hubený z Národného archívu ČR v Prahe, evanjelickí farári a farárky – Stanislav Baloc zo Štrby, Jarmila Petrulová a jej manžel Milan Petrula z Trenčianskych Stankoviec a Marián Kaňuch zo Žiliny; rímskokatolícki kňazi – Peter Zubko a Peter Olexák. Cenné informácie mi poskytl univ. profesor Karl Schwarz z Viedne, Katarína Záskalická zo Žiliny, Ľudmila Kiššová z Prahy, starosta Štrby Michal Sýkora, starosta Žaškova Milan Pavlovčík a mnohí ďalší. Informáciami i odbornou radou pomáhali recenzentky knihy Eva Kowalská a Zuzana Kollárová.

Im všetkým, menovaným i nemenovaným, ako aj sponzorom uvedeným v tiráži knihy, bez ktorých by táto kniha neuzrela svetlo sveta, patrí moje úprimné poďakovanie.

Autor

*Pred Tolerančným
patentom*

Život štrbských evanjelikov v období protireformácie a aj pred ňou je pred nami zatiaľ zahalený rúskom neznámeho. Známe je to, že v roku 1561 bolo na území Liptova evidovaných 31 protestantských cirkevných zborov, medzi ktorými bol aj zbor v Štrbe.¹ V tom čase bola Štrba jednou z najväčších dedín v Liptove, ba v závere 16. storočia bola, podľa Ferdinanda Uličného, najväčšou liptovskou dedinou. V roku 1600 v nej stálo 71 obývaných poddanských domov a ďalších 19 bolo spustošených.² Koľko však bolo v tom čase evanjelikov a koľko katolíkov, nevieme, ale kanonická vizitácia z roku 1825, uložená v Štátnom archíve v Bytči, uvádza, že „kostol v roku 1618³ obsadili evanjelici, využívajúc prítomnosť povstaleckých vojsk sedmohradského kniežata Gabriela Bethlena. V evanjelických rukách ostal až do roku 1689 (71 rokov), ako o tom svedčí štrbský katolícky farár Matej Slonka“.⁴ Matej Slonka pôsobil v Štrbe len krátko – v rokoch 1689 až 1691 a práve on preberal z rúk štrbských evanjelikov Kostol sv. Ondreja v ním uvedenom roku 1689 a zakladal matriku pokrstených, ktorú viedol do februára 1691. V nej sú uvedené priezviská štrbských rodičov a ich detí, ktoré už sčasti v neskorších desaťročiach v Štrbe nestretávame a vôbec ich nenachádzame v neskorších evanjelických matrikách. Matrika prezrádza, že krstov nebolo veľa na takú dedinu, akou v závere 17. storočia Štrba bola. Otázkou zostáva, či pokrstené deti boli len deti katolíckych rodičov a ak áno, kto, kde a kedy krstil deti štrbských evanjelikov.⁵ Ďalší zápis v matrike je až z roku 1694 od nového katolíckeho farára Jána Pobreckého. Prečo však v matričných zápisoch chýbajú roky 1691 – 1693, nevieme. V podstate zatiaľ nevieme s istotou povedať, či v uvedených troch rokoch v Štrbe vôbec pôsobil rímskokatolícky kňaz a či farnosť nebola v týchto rokoch bez katolíckeho administrátora.

Schematizmus Spišskej diecézy z roku 1801 obsahuje súpis evanjelických kňazov v roku 1610 (*Catalogus ministrorum verbi divini Aug. Confess. ac comunitatum Aug. Confess. in Scepus*). Ten zostavil pre Spišskopodhradskú synodu, konanú v Spišskom Podhradí v januári 1614, tamojší kňaz a senior Štefan Xylander. Podľa neho bol v roku 1610 evanjelickým kňazom v Štrbe a súčasne seniorom Matej Molitoris [Matthias Molitoris, Stirbensis Senior].⁶ No nie je isté, či Molitoris bol prvým evanjelickým kňazom v Štrbe, alebo či mal predchodcov. Ďalšími evanjelickými kňazmi,

-
- 1 ŠVORC, Peter (st.). Štrba. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1979, s. 23.
 - 2 ULIČNÝ, Ferdinand. Dejiny osídlenia Liptova do konca 16. storočia (3. časť). In *Liptov 9. Vlastivedný zborník*. Martin : Vydavateľstvo Osveta, 1987, s. 85.
 - 3 Pravdepodobne to bol rok 1619, keď vojská Gabriela Bethlena obsadili územie dnešného východného Slovenska.
 - 4 ŠVORC, Peter (st.). Štrba. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1979, s. 23.
 - 5 Štátny archív v Žiline so sídlom v Bytči. Fond Zbierka cirkevných matrik, Rímskokatolícky farský úrad v Štrbe, filiálky Važec, Štrba zv. I. /RSZ/ inv. č. 1121, r. kat., r. 1689 – 1793. *Matrica bapstisatorum*, s. 1-7.
 - 6 Pozri: Schematizmus cleri dioecesis Scepusiensis rro anno 1801. Cassoviae : Typis Francisci Landerer de Fűskút, 1801. In HRADSZKY, Josephus. *Additamenta ad initia progressus ac praesens status capituli ad sanctum Martinum e. c. de monte Scepusio olim col-*

Erb Liptovskej stolice

ktorých mená sú známe zo 17. storočia, boli Ján Buhlius, evidujeme ho k roku 1645, Juraj Sartoris (1645 – 1651), Matej Mollerus (1651) a Ondrej Ocsovinus (1669 – 1674, 1682).⁷

Na začiatku 17. storočia bola Štrba už prevažne evanjelickou dedinou, resp. bola úplne evanjelickou,⁸ keď miestni evanjelici prevzali tamojší kostol zasvätený sv. Ondrejovi pod svoju správu a do vlastníctva evanjelického cirkevného zboru.

V tejto súvislosti môžeme uviesť Juraja Curianiho, ktorý sa narodil v Štrbe pravdepodobne v 20. rokoch 17. storočia a ako chlapec evanjelických rodičov možno aj pod vplyvom miestneho evanjelického farára a zároveň seniora Mateja Molitorisa odišiel študovať do vtedy dominantne luteránskeho Prešova.

Ako alumnistu prešovskej školy ho v roku 1644 zachytáva Johann Samuel Klein, keď písal o jubileu evanjelického farára v Kelemeši (dnes Ľubotice pri Prešove) Martina Crusiusa, ktorému pri tejto príležitosti daroval jeho švager, významný lekárnik a prešovský richtár Ján Weber svoju prácu *Amuletum oder Mittel wider die Pest*, kde písal, ako sa brániť morovej nákaze a ako ju liečiť. Martinovi Crusiusovi vtedy venoval latinsky písanú oslavnú báseň aj štrbský rodák – študent Juraj Curiani.⁹ Juraj Curiani sa však po skončení teologických štúdií nevrátil ako kňaz do rodnej Štrby, ale zakotvil v Prešove, kde v rokoch 1655 – 1673 pôsobil ako farár maďarského evanjelického zboru,¹⁰ a kde sa snažil pre prešovské evanjelické kolégium získať Jana Amosa Komenského, s ktorým udržiaval priateľský kontakt. Hoci sa Juraj Curiani nevrátil do Štrby, aby tu zaujal miesto evanjelického kňaza, ktoré bolo aj tak obsadené Matejom Mollerusom, nepochybne mal na svojich rodákov vplyv aspoň v zmysle utuženia ich evanjelického vierovyznania.

Podľa kanonickej vizitácie spišského prepošta Jána Sigrayho z roku 1700, v tomto roku žili v Štrbe 14 katolíci s farárom Jánom Pobreckým [Pobreczky] a 175 evanjeli-

legiati sub jurisdictione archiepiscopi strigoniensis nunc vero cathedralis sub proprio episcopo scepusiensi cunstituti. Szepesváralja : Dionys Buzás, 1903 – 1904, s. 531.

7 *Štrbské premeny.* Zost. Zuzana Kollárová. Košice : JES, 2012, s. 177-178.

8 Podľa tu uvedených údajov, štrbská rímskokatolícka farnosť bola obnovená v roku 1673. Pozri: Anno 1903. In Diocesi Scepusiensi sequentes R. C. parochiae deprehenduntur. In HRADSZKY, Josephus. *Additamenta ad initia progressus ac praesens status capituli ad sanctum Martinum...*, s. 544.

9 *Sto kňazských biografii Johanna Samuela Kleina.* Eds. Peter Kónya – Zoltán Csepregi. Prešov : Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2015, s. 80-81.

10 *Sprievodca po sakrálnych pamiatkach a cirkevnom živote Prešova.* Zostavil Peter Švorc. Prešov : UNIVERSUM, 1999, s. 13.

Liptovská stolica – Štrba bola jej najvýchodnejšou dedinou

ci, ktorí tvorili absolútne väčšinu štrbského obyvateľstva. Vtedy v susednom Važci bolo len 12 katolíkov a 160 evanjelikov.¹¹ K roku 1700 však v Sigrayovej vizitácii nie je v Štrbe evidovaný žiaden evanjelický kňaz a nie je tu ani žiadna zmienka, ktorá by prezrádzala, aký bol vzťah medzi početnou evanjelickou a menšinovou katolíckou societou vtedajších Štrbänov. Zachovaná matrika pokrstených detí, ktorú viedol Ján Pobrecký od júna 1694, už eviduje podstatne viac pokrstených detí, napr. v roku 1695 až 35 detí, pri ktorých nachádzame mená Štrbänov neskôr evidovaných v štrbských evanjelických matrikách.¹² Zápisy Jána Pobreckého v matrike pokrstených však končia v auguste 1703. Vtedy ešte 6. augusta pokrstil malého Laurentia/Vavrinca, syna Mikuláša a Márie Hybenovcov, 18. augusta Martina, syna Ondreja a Márie Chlebovcov a 19. augusta Katarínu, dcéru Pavla a Doroty Mackovcov.¹³ Ďalšie zápisy v tejto matričnej knihe pokračujú až rokom 1710 menami zom-

11 In HRADSKZY, Josephus. *Additamenta ad initia progressus ac praesens status capituli ad sanctum Martinum...*, s. 227-228.

12 Štátny archív v Žiline so sídlom v Bytči. Fond Zbierka cirkevných matrik, Rímskokatolícky farský úrad v Štrbe, filiálky Važec, Štrba zv. I. /RSZ/ inv. č. 1121, r. kat., r. 1689 – 1793. Matrica bapstisatorum, s. 10-14.

13 Štátny archív v Žiline so sídlom v Bytči. Fond Zbierka cirkevných matrik, Rímskokatolícky farský úrad v Štrbe, filiálky Važec, Štrba zv. I. /RSZ/ inv. č. 1121, r. kat., r. 1689 – 1793. Matrica bapstisatorum, s. 45.

retých. Rukopis prezrádza iného autora, ktorým bol už nový katolícky farár Juraj Augustíny (farár v Štrbe v rokoch 1710 – 1717).

S ďalším štrbským evanjelickým kňazom v Štrbe sa stretávame až v roku 1705, a to v súvislosti s jeho vysvätením evanjelickým superintendentom Jakubom Zablerom¹⁴ 22. júla 1705. Bol to Ján (Johannes) Dionysius, jeden zo 179 evanjelických kňazov, ktorých vysvätil za evanjelických kazateľov jediný superintendent v Uhorsku Jakub Zabler počas svojho pôsobenia v tejto hodnosti v rokoch 1686 až 1709.¹⁵ Pre Jána Dionysia to bola nesporne veľká česť, keď ho na sklonku svojho života vysvätil človek, ktorý bol pre svoju vieru prenasledovaný a dvakrát musel alebo utiecť z Uhorska, alebo po úteku z Bardejova, kde pôsobil v rokoch 1685 – 1699, sa musel skrývať v evanjelických dedinách v Šarišskej stolici. Ján Dionysius bol štrbským farárom pravdepodobne v rokoch 1705 – 1711.¹⁶ Štrbská matrika rímskokatolíckeho farského úradu z rokov 1689 – 1793 však naznačuje, že Dionysius mohol v Štrbe pôsobiť už skôr – možno od roku 1703. Vtedy Kostol sv. Ondreja opätovne pripadol evanjelickému zboru, lebo na území Slovenska sa zmenili pomery po vypuknutí povstania Františka II. Rákociho [Rákóczi]. Dionysius tu snáď mohol pôsobiť aj bez patričného vysvätenia evanjelickým superintendentom. Pravdepodobný je aj variant, že štrbský evanjelický zbor od roku 1703 až do júla 1705 administroval važecký evanjelický farár Sebastián Dzuránik, ktorého už 14. decembra 1686 vysvätil za kňaza vtedy jediný superintendent v Uhorsku Jakub Zabler.¹⁷ S. Dzuránik bol v rokoch 1686 – 1689 a potom v rokoch 1691 – 1707 farárom v susednom Važci.

Nasledujúcim evanjelickým farárom po Dionysiovi bol až Jozef Fornet o sedemdesiat rokov neskôr – od roku 1784.

Pohyb obyvateľstva v Štrbe bol na začiatku 18. storočia veľmi veľký. Ferdinand Uličný k nemu uvádza, že v roku 1715 žilo v Štrbe 56 poddanských domácností,

14 Jakub ZABLER sa narodil v r. 1639 v Bardejove. Po skončení tuzemských štúdiách navštívil aj univerzitu v Jene. V roku 1664 sa vrátil domov a účinkoval ako konrektor pri bardejovskej škole. Roku 1665 ho ordinoval superintendent Wagner za kaplána v Bardejove, kde sa čoskoro stal farárom. Ale r. 1674 musel odísť aj on do vyhnanstva. Utiahol sa so ženou a dcérou do Kasselu v Hesensku (Nemecko) – rodiska generála Haynaua. V roku 1682 sa vrátil do Bardejova a v r. 1685 ho zvolili za superintendenta. 30. januára 1699 musel z Bardejova ujsť, skrýval sa po okolitých dedinkách, v ktorých vysvätil 45 kandidátov za evanjelických farárov, a to ako jediný superintendent v Uhorsku. Vysvätil aj neskôr známeho superintendenta Daniela Krmana. Zúčastnil sa na Ružomerskej synode, ktorej predsedal. Až r. 1703 sa mohol vrátiť do Bardejova a tu aj zomrel v roku 1709. Pozri: DROBNÝ, Ján. *Martýri. XIII. Šarišský seniorát*. Bratislava : Sme, 2012, s. 67-68. http://zlatyfond.sme.sk/dielo/1774/Drobny_Martyri/13#ixzz41aetz900

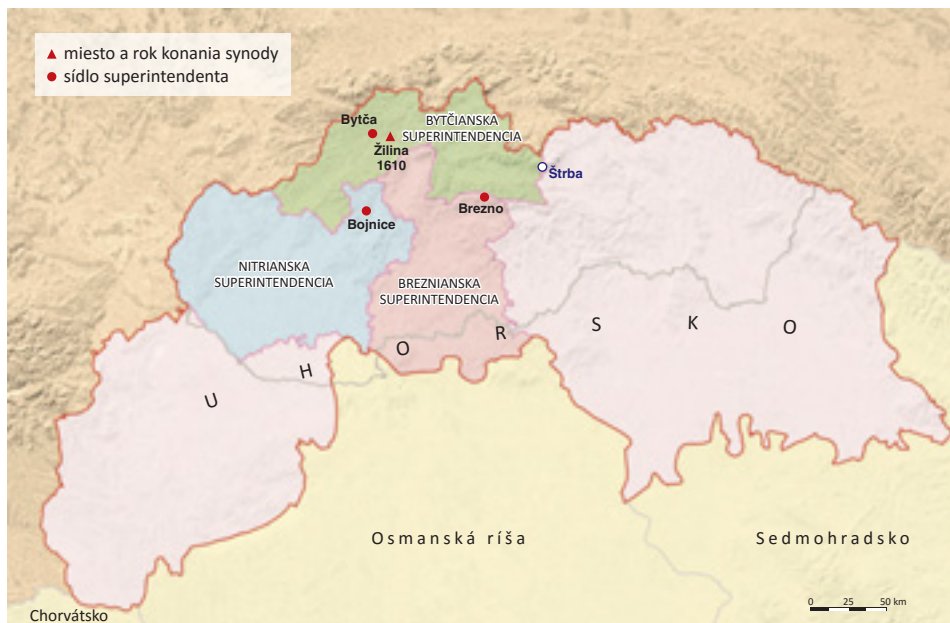
15 *Sto kňazských biografii Johanna Samuela Kleina*. Eds. Peter Kónya – Zoltán Csepregi. Prešov : Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2015, s. 376-385.

16 *Štrbské premeny*. Zost. Zuzana Kollárová. Košice : JES, 2012, s. 178.

17 *Sto kňazských biografii Johanna Samuela Kleina*. Eds. Peter Kónya – Zoltán Csepregi. Prešov : Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2015, s. 377.

Najstaršia štrbská matrika narodených a pokrstených z roku 1689

Územné zriadenie Evanjelickej cirkvi v Uhorsku začiatkom 17. storočia. (Historický atlas Evanjelickej cirkvi a. v. na Slovensku. Autori: Mojmir Bendža a Dagmar Kusendová)

o päť rokov neskôr – v roku 1720, už len 37.¹⁸ O desať rokov neskôr – v roku 1730, počet obyvateľov bol 696, ale pomer medzi evanjelikmi a katolíkmi zostal nezmenený. V Štrbe v tomto roku žilo 87 katolíkov a 348 evanjelikov a okrem nich 261 detí, o konfesionalnej príslušnosti ktorých nevieme, no je jasné, že väčšinu predstavovali deti evanjelických rodín.¹⁹

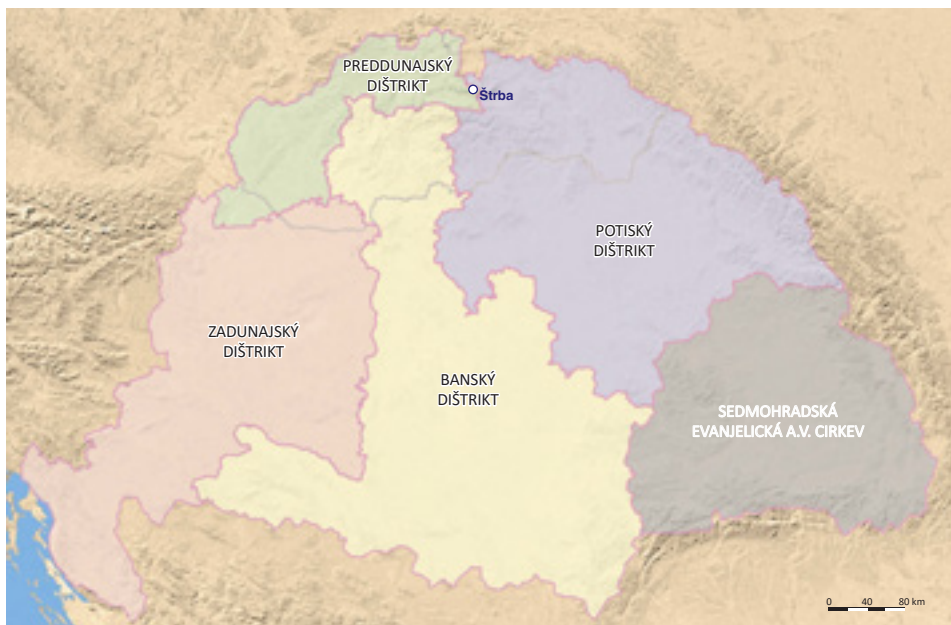
Štrbskí evanjelici aj po porážke povstania Imricha Tököliho [Thököly] (1678 – 1686) a následnej strate kostola v roku 1689 v prospech katolíckej cirkvi zotrvali pri svojom vierovyznaní. Niekoľko málo veriacich z rôznych dôvodov prestúpilo na rímskokatolícku vieru, najmä z dôvodov sobáša. Nevieme, či sa po vypuknutí povstania Františka II. Rákociho v roku 1703, keď sa kostol opäť dostal do vlastníctva evanjelického cirkevného zboru, vrátili k evanjelickému vierovyznaniu.

Kostol sv. Ondreja slúžil potom štrbským evanjelikom až do roku 1711,²⁰ keď bolo povstanie Františka II. Rákociho porazené. Vtedy v ňom kázal a služby Božie odbavoval evanjelický kňaz Ján Dionysius. V roku 1711 štrbský Kostol sv. Ondreja

18 ULIČNÝ, Ferdinand. *Dejiny Liptova od 9. do 19. storočia*. Liptovský Hrádok : Komunitná nadácia Liptov, 2015, s. 203.

19 KALAVSKÝ, Michal. *Národnostné pomery na Spiši v 18. storočí a v 1. polovici 19. storočia*. Bratislava : Národopisný ústav SAV, 1993, s. 102.

20 Archív Cirkevného zboru Evanjelickej cirkvi a. v. na Slovensku Štrba (ďalej ACZ ECAVnS, Štrba). *Protocoll Cyrkve Evangelické Štrbské, od počátku nanowe prijaté Swobody w Náboženstwí. Roku 1784*, s. 1 (zápis urobil nový ev. farár Jozef Fornet).

Územné zriadenie Evanjelickej cirkvi v Uhorsku od roku 1734. (Historický atlas Evanjelickej cirkvi a. v. na Slovensku. Autor: Juraj Majo)

pripadol katolíckej cirkvi, farár Dionysius musel pravdepodobne Štrbu a zbor opustiť a ten sa stal dcérskym zborom artikulovaného evanjelického zboru v Hybiach,²¹ v ktorom účinkoval ako farár Martin Lehocný [Martinus Lehotzky].²² V období novej vlny rekatolizácie opäť niekoľko štrbských rodín prestúpilo do rímskokatolíckej cirkvi, ako to vidíme v zachovaných matrikách. No neboli to početné prestupy.

Evanjelici v Štrbe zostali po roku 1711 bez vlastného kostola a bez kňaza. Evanjelické služby Božie i Večera Pánova sa realizovali len v artikulárnych chrámoch. Také mohli byť v každej stolici len dva, prípadne evanjelici mohli mať kostol v slobodných kráľovských mestách. Artikulárne kostoly si mohli postaviť na základe artikúl (článkov) prijatých v roku 1681 na šopronskom sneme, ktorý zvolal cisár Leopold I. Aj keď artikuly dovoľovali protestantom viac slobôd, katolícka cirkev a habsburskí úradníci ich realizáciu v skutočnosti výrazne obmedzovali. Čo sa týkalo stavby kostolov, tie mohli byť postavené len na okraji obce, za hranicami miest, museli byť postavené v priebehu jedného roka, pri ich stavbe nesmel byť použitý iný materiál len drevo, kamenný základ kostola mohol byť vysoký najviac jednu stopu nad zemou, čo predstavovalo približne 31 centimetrov, kostol nesmel mať vežu a vchod do neho nesmel byť priamo z ulice.

21 ACZ ECAVnS Štrba. *Protokol Cirkve Evang. A. V. Štrbské zhotovený podľa vyznačených otázok pri slávnej kanonickej Vizitácii dňa 23^{ho} Aug. R. 1871 vykonávanej.*

22 KLEIN-TESNOSKALSKÝ, Belo. *Oppidum Hybbe*. In http://zlatyfond.sme.sk/dielo/1551/Klein-Tesnoscalsky_Oppidum-Hybbe/6

V Liptovskej stolici boli dva artikulórne kostoly – jeden v Hybiach a jeden v Paludzi. Na Spiši boli artikulórne evanjelické kostoly v Batizovciach, kam bolo artikulórne miesto prenesené zo Spišského Hrhova, v Toporci a v kráľovských mestách Kežmarok a Levoča.

Pre štrbských evanjelikov, keď chceli chodiť na evanjelické bohoslužby, to znamenalo navštevovať alebo vzdialený kostol v Hybiach, alebo najbližší artikulovaný zbor a kostol, ktorý bol v tomto prípade v Batizovciach,²³ vzdialený od Štrby 11 kilometrov. To bolo spravidla takmer tri hodiny cesty pešo, ktoré Štrbänia museli prejsť za evanjelickými bohoslužbami. No bolo to podstatne bližšie, ako chodiť do Hýb – do matkocirkvi, vzdialenej od Štrby 20 kilometrov. Navštevovať bohoslužby v zime bolo v tvrdých podtatranských podmienkach ešte náročnejšie, čo mohlo mnohých veriacich odrádzať od diskriminovanej evanjelickej konfesie. Pritom podľa vtedy platných cirkevných zákonov obyvatelia mali bez rozdielu náboženstva navštevovať aj katolícke bohoslužby, svätiť všetky katolícke sviatky, bez ohľadu na početnosť evanjelickej či katolíckej komunity. To, či sa to dôsledne dodržiavalo aj v Štrbe, nevieme, keďže vo všeobecnosti to evanjelici odmietali a radšej platili pokuty za nedodržanie stanovených nariadení. Povinnosťou všetkých bolo odvádzať štólu rímskokatolíckemu kňazovi. Vysoká štóla sa platila pri krste evanjelických detí, ktoré mohol pokrstiť aj katolícky kňaz, ale do matriky ich zapísal ako evanjelikov. Štrbänia isto v predtolerančnom období pri istých rodinných udalostiach (napr. modlitby za zomretých) chodili na omšu do miestneho katolíckeho kostola, na bohoslužby do evanjelického artikulórneho chrámu v Batizovciach, ale do Štrby pravdepodobne sporadicky prichádzal aj jeden z dvoch kňazov, ktorí pôsobili v tomto období v Hybiach. Ten odbavoval služby Božie pod holým nebom, v stodolách alebo v súkromných domoch.²⁴ Situácia sa zmenila až po prijatí Tolerančného patentu v roku 1781.

Dňa 25. októbra 1781 vydal vtedy 40-ročný panovník Jozef II. (1741 – 1790) *Edictum Tolerantiae – Tolerančný patent*, ktorým v šestnástich bodoch vyhlásil náboženskú slobodu a občiansku rovnoprávnosť pre evanjelikov, kalvínov i pravoslávnych veriacich s rímskymi katolíckymi, čím sa prakticky v habsburskej monarchii skončila protireformácia. Veriaci uvedených konfesií už mohli verejne vyznávať svoje náboženstvo, mohli si za stanovených podmienok zriadiť zbor, postaviť kostol, faru a školu. Podmienkou bolo, aby na danom mieste žilo aspoň sto evanjelických rodín. Kostol mohol byť z dreva i z kameňa, nesmel však mať vchod z ulice a musel byť bez veže a zvonov. Pri jeho stavbe sa malo dohliadať, aby ľud nebol výdavkami na jeho stavbu príliš zaťažovaný a bol schopný i naďalej platiť dane, ktoré požadoval štát. V bode 12 sa hovorí o kostoloch, ktoré evanjelici mali v rukách z predchádzajúceho obdobia. Tie sa evanjelikom už nemali ďalej zaberáť a mohli si

23 ACZ ECAVnS Štrba. *Protocoll Cyrkve Evangelické Štrbské, od počátku nanowe prijaté Swobody w Náboženství. Roku 1784*, s. 1.

24 VÍTEK, P., CHURÝ, S., STRUHÁR, V. *Dejiny Podturne*. In <http://www.podturen.sk/files/kniha.pdf>

ich opravovať, no potrebovali na to súhlas príslušnej vrchnosti. V bode 13 sa evanjelickým farárom povoľovalo navštevovať filiálne kostoly a aj tie už mali zostať v rukách evanjelických zborov. V bode 14 sa poddaným povoľovalo navštevovať aj magnátske a zemepanské kostoly, ktoré dotedy nesmeli navštevovať a ktoré mohli slúžiť len na súkromné bohoslužby evanjelickej šľachty. Katolícki biskupi už nemohli zasahovať do cirkevných vecí, týkajúcich sa nekatolíkov, a nekatolíci už nemuseli povinne chodiť na púte a nemuseli sa zúčastňovať katolíckych obradov a ani platiť štóly miestnemu katolíckemu kňazovi. Evanjelickí biskupi – superintendenti – smeli vykonávať vizitácie svojich zborov, a nie ako to bolo do prijatia Tolerančného patentu, keď vizitácie robili len katolícki biskupi, resp. archidiakoni. Patent zrušil aj povinnosť reverzov pre zmiešané manželstvá, čo znamenalo, že v prípade, že otec bol evanjelik, mohli byť jeho synovia pokrstení ako evanjelici. Evanjelici už mohli nadobúdať majetok, bola zakázaná ich diskriminácia v cechoch, mohli sa stať rovnocennými občanmi miest a zastávať verejné funkcie a mohli získať akademické hodnosti.

Pravda, cisár Jozef II. oficiálne nezrušil práva katolíckej cirkvi, ktorá sa i naďalej pokladala za nadštátnu a univerzálnu inštitúciu a podľa dovedejšej praxe stála aj nad panovníkom. Jozef II. jej právomoci obmedzil nielen vyššie uvedenými slobodami nekatolíkov, ale napr. aj zákazom čítať pápežské buly v kostoloch bez povolenia panovníka.

Tolerančný patent vytvoril priestor pre oživenie evanjelických cirkevných zborov a zakladanie nových. Počet evanjelikov v Uhorsku následne rýchlo rástol a podľa údajov Ladislava von Bieleka bolo v Uhorsku, „podľa najnovších údajov“, okrem iných konfesií 6 193 596 rímskokatolíkov, 738 421 gréckokatolíkov, 259 456 židov, 1 606 460 kalvínov a 1 108 528 luteránov.²⁵ „Najnovšie údaje“ sa už isto týkali prvých desaťročí 19. storočia, ale svedčili o tom, že evanjelické vierovyznanie sa v Uhorsku po Tolerančnom patente opäť rýchlo presadzovalo a získavalo naspäť aj tých, ktorí pre rôzne dôvody v protireformačnom období prestúpili na rímskokatolícku vieru.

V predtolerančnom období bolo na území dnešného Slovenska 122 evanjelických zborov, ktoré viac alebo menej živorili. Medzi ne patrili aj štrbský zbor, zbory v susednom Važci, vo Východnej i v ďalších liptovských dedinách.

Správy o Tolerančnom patente sa síce nešírili okamžite po jeho prijatí, no i tak netrvalo dlho, kým sa o ňom dozvedeli evanjelici aj v hornom Uhorsku.

Liptovská vrchnosť oboznámila liptovskú verejnosť s Tolerančným patentom na kongregácii v Liptovskom Sv. Mikuláši 30. januára 1782. Od jeho prijatia (25. októbra 1781) po vyhlásenie v Liptovskej stolici uplynuli štyri mesiace, čo bolo spôsobené formou, akou sa nariadenia panovníka zverejňovali obyvateľstvu krajiny. Panovníkovo rozhodnutie musela Uhorská dvorská kancelária odovzdať Kráľovskej miestodržiteľskej rade a tá s ním oboznámila jednotlivé stolice. Tie ho potom pre-

25 BIELEK, Ladislav von. *Ethnographisch-geographische Statistik des Königreiches Ungarn und dessen Nebenländer*. Wien : Gedruckt bei Anton Benko, 1837, s. 378.

čítali na kongregáciách alebo obežníkom zverejnili v jednotlivých obciach.²⁶ Hoci sa úrady neponáhľali so zverejnením Tolerančného patentu, liptovskí evanjelici o ňom vedeli pomerne skoro. Po zverejnení na kongregácii o necelého pol roka neskôr, 14. júla 1782, sa už štrbskí evanjelici spolu s evanjelikmi zo susedného Važca obrátili so žiadosťou na stoličné zhromaždenie a hlavného liptovského župana grófa Jána Ilesházyho [Ilessházy], aby mohli vo svojich dedinách postaviť kostol a získať pre svoje zbory evanjelických učiteľov.²⁷ Aby potvrdili svoje odhodlanie postaviť kostol a zabezpečiť aj plat duchovnému, urobili Štrbänia v októbri 1782 súpis darcov, ktorí boli ochotní finančne, stavebným materiálom i vlastnou prácou prispieť na uvedený účel. V ňom figurovalo 117 rodín štrbských evanjelikov aj s uvedením konkrétneho príspevku.²⁸

Pripomeňme, že liptovské dediny, vrátane Štrby, sa dlho spamätávali z vojenských konfliktov posledného protihabsburského povstania. V roku 1709 boli Štrba, Važec, Východná, Hybe a Liptovská Kokava v rukách Rákociho kuruckých povstalcov. Keď títo boli prinútení ustúpiť pred habsburskými oddielmi, vyrabovali obsadené dediny, zapálili ich, odviekli dedičanom statok a stiahli sa na Spiš.

Liptov i Spiš v tomto storočí poznačili aj prírodné katastrofy – veľké povodne i suché a neúrodné roky a k tomu sa v druhom desaťročí 18. storočia pridala aj morová epidémia, ktorá zasiahla Uhorsko. V roku 1757 bola taká neúroda, že ľudia nemali z čoho piecť chlieb, miešali vodu s otrubami a soľou, aby sa aspoň trochu zasýtili. V rokoch 1770 a 1771 ľadovec zničil úrodu takmer vo všetkých liptovských dedinách a obyvateľstvo všetky prostriedky, ktoré mali byť odovzdané ako daň, použilo na vlastnú spotrebu. Aj v rokoch 1782 a 1783 sa v Liptove prežívalo len na otrubách a bylinách. Rovnako zlý bol aj rok 1795. Podžupan Liptovskej stolice hlásil, že obyvatelia viacerých obcí v Liptove skrmili aj slamené strechy na hospodárskych budovách, ba aj na vlastných domoch. Táto hmotná mizéria navyše prispela k organizovaniu zbojníckych družín, ktoré v Liptove lúpili a zneisťovali miestnych obyvateľov.

Po utíchnutí protihabsburských bojov na začiatku 18. storočia liptovské dediny zaťažila na dlhé roky povinnosť vydržiavať tu rozmiestnené oddiely habsburského vojska. Okrem toho, v tomto období právnej neistoty habsburské vojská s jezuitmi zaberali evanjelické kostoly a dávali ich do užívania rímskokatolíckej cirkvi bez ohľadu na to, koľko katolíkov v dedine žilo. Nie div, že v rokoch 1715 – 1717 odišlo z Liptova na Dolnú zem kvôli biede i prenasledovaniu 1144 poddanských rodín.²⁹

26 KOWALSKÁ, Eva. *Evanjelické a. v. spoločenstvo v 18. storočí*. Bratislava : Veda, 2001, s. 41.

27 ACZ ECAVnS Štrba. *Protocoll Cyrkve Evangelické Štrbské, od počátku nanowe prijaté Swobody w Náboženstwí. Roku 1784*, s. 1.

28 ACZ ECAVnS Štrba. *Protocoll Cyrkve Evangelické Štrbské, od počátku nanowe prijaté Swobody w Náboženstwí. Roku 1784*, s. 2-6.

29 VÍTEK, Peter. *Stručne z dejín Liptova, 2. časť*. In <http://www.dejinyliptova.guran.sk/rody/55-strune-z-dejin-liptova-.html>